

TEXTOVÁ ČÁST

5

LETY U PÍSKU. PAMÁTNÍK HOLOKAUSTU ROMŮ A SINTŮ

Anotace

Návrh pro druhé kolo soutěže řeší především připomínky poroty, rozpracovává dílčí části návrhu a snaží se odstranit jeho nedostatky. Celý projekt je zjednodušený, a to zejména v oblasti pietních objektů, ale i rozpracováním vstupního objektu do jednopodlažní stavby. Návrh se více soustředí na krajinářské zásahy, a to včetně oblasti okolo rybníka a přilehlého lomu. U těch částí návrhu, které se týkají romské kultury, romské paměti ad. předpokládáme spolupráci s pozůstalými, s MRK a dalšími členy týmu.

Podrobný popis návrhu a jeho jednotlivých aspektů, částí, základních principů materiálového a konstrukčního řešení

Vstupní objekt

Vstupní objekt byl přepracován do jednopodlažní čtvercové stavby střídmeho, zemitého charakteru. Interiér je tvořen zdmi ze surového vrstveného betonu, prostory jsou osvětlovány především shora.

Vstupní objekt byl přemístěn na prodlouženou osu příjezdové cesty, kde je dobře viditelný a přístupný. Forma stavby odkazuje na tradici antických domů s peristylem, objekt je obrácen do sebe a vytváří tichý prostor pro kontemplaci. Nachází se zde expozice, přednáškový sál a další prostory určené ke vzdělávání. Podobně jako jeho antická předloha dává objekt návštěvníkovi i možnost se zastavit, vzpomínat a meditovat.

Střed kvadratury je vyplněn lámaným kamenem, z tmavších kamenů je zde vyskládán romský symbol kola. Ostré hrany kamenů připomínají těžkou práci v okolních lomech a utrpení vězňů. Z této plochy vyrůstá jediný strom, třešeň ptačí „Plena“. Útlý strom v ploše kamení s pocitem tíhy a marnosti působí osamoceně a křehce, jako vězněná bytost. V dubnu a květnu strom rozkvetne drobnými bílými květy a promění tuto malou scénérii.

Na vnějších stěnách peristylu jsou umístěny pamětní desky se jmény obětí. V interiéru objektu počítáme se spoluprací s romskými umělci – malíři, keramiky nebo sochaři – jejichž díla by se stala součástí architektury objektu. Umístění těchto děl je naznačené v půdoryse, o jejich přesné podobě jsme ale připraveni jednat s týmem Památníku Lety.

Úpravy v prostoru tábora

Na území tábora jsou navrženy čtyři solitérní stromy. V těžišti tábora stojí dominantní strom, ve kterém areál duchovně kulminuje. Jedná se o dub letní, který je symbolem síly a dlouhověkosti. Kolem stromu je navržen blok z ušlechtilého kamene, jehož hmota do doby, než strom patřičně doroste, zdůrazní symbolický význam tohoto místa. Dále jsou akcentována místa původních pranýřů. Dva trnité stromy, dřezovce trojtrnné, připomínají místa trestů a fyzické bolesti. Posledním solitérem je smuteční vrba v místě původního umístění studny. Prostor tábora je zvýrazněn novou alejí a linií stromů uvozujících doplnění lesa do jeho původní hranice.

Hlavní brána

Dominanta prostoru v místě původní brány do tábora. Brána do čtyř světových stran, pevná, robustní, nezdolná.

Železniční pražce mají upozornit na skutečnost deportování vězňů z Let do tábora Auschwitz. Vrstvení jednotlivých pražců je navrženo tak, aby tvořily podstatu konstrukce. Spojovacím materiálem jsou kovářsky zpracované kramle a hřebíky, které se používaly k připevňování kolejnic. Tyto detaily představují typické výrobky tradičního řemesla.

S přáním zástupců pozůstalých, kteří vnímají objekt jako možnou kapli, hluboce souzníme a jsme připraveni s nimi na tomto spolupracovat.

Memento po areálu vepřína

Smutný vývoj po II. světové válce připomíná pilíř tvořený betonovými sloupky, které původně sloužily k oplocení vepřína. Je situován v místě původního vjezdu do areálu.

Memento původního vepřína, zůstane otištěné v zemi v profilaci terénu. V místech, kde se dnes nacházejí chlévy a další budovy, vysejeme jiný druh trávy. Předpokládáme, že v průběhu času trávy, podobně jako vzpomínky na vepřín, ztratí své ostré hranice.

Úpravy v prostoru hřbitova

Podél hranice mýtiny vysazujeme linie vzrostlých stromů vytvářejících jasnou hranici „lesní vzpomínkové síně“. Nové stromy sjednocují jednotlivé strany tvořené různými druhy porostu.

Prostor pohřebiště je zdůrazněn osazením rastru sto dvaceti vodorovně kladených betonových křížů. Povrchová úprava otryskáním odkryje dř z přírodního kamene. Vodorovné usazení křížů nekonkuruje stávajícímu památníku Z. Hůly. Plochu pohřebiště navrhujeme ochránit břechtanovým porostem, který návštěvníkům znesnadní volný průchod přes pohřebiště.

Doprava

Cesty navazující na vstupní objekt budou lemované stromořadím a budou řešeny jako parkové ve světlém mlatovém povrchu.

Cesta podél lesa k táboru je protažením původní přístupové cesty do tábora ze severu směrem od vesnice a bude mít charakter polní cesty.

Cesta v prostoru tábora kopíruje jeho původní hranici, což je zdůrazněno umístěním hraničních kamenů.

Cesta alejí při jihozápadní hranici má charakter vyšlapané pěšiny. Ostatní cesty v prostoru tábora budou tvořeny štěrkovým trávníkem. V blízkosti brány nahradí povrch cest jemný bílý štěrk. Zvuk podloží při chůzi posílí emocionální a duševní napětí návštěvníků.

Linie pěšin doplňují lavičky z masivních dřevěných trámů.

Rybník Lipeš

Vzhledem k charakteru rybníka, jehož okraje jsou tvořeny přírodními rozvolněnými břehy s mělčinami a rákosinami, volíme pouze výsadbu mokřadních rostlin na okraj břehové linie. Rostliny typu kosatec, kyprej vrbice apod.

Voda je tradičně vnímána symbolicky, vyzývající ke klidu a meditaci. Návrh počítá zejména s krajinnou údržbou, která nechává okolí rybníka co nejvíce čisté, bez zásahů, maximálně doplněné o lavičky.

Přilehlý lom

Návrh počítá s krajinnou údržbou přístupové cesty a okolí lomu. V těsné blízkosti lomu bude vybudována jednoduchá konstrukce vyhlídky. Na přesném konceptu chceme spolupracovat s týmem Památníku Lety.

Popis dokladující principy udržitelnosti areálu, včetně údržby areálu a péče o navazující krajinu, hospodaření s vodou, nakládání s odpadem atd.

Popis dokládající principy udržitelnosti návrhu

V návrhu je dbáno na trvalou udržitelnost areálu. Perspektivnost návrhu vidíme v jednoduchosti a v hojném použití dlouhověkých dřevin, které vydrží mnoho desítek let. Tak, jak budou stromy mohutnět a sílit, bude vyznění památníku zesilovat.

Veškeré nově navržené stromy se účelně drží druhové vhodnosti a místních podmínek krajiny. Tento směr ve volbě rostlinných druhů dodržujeme napříč celým návrhem ve spolupráci se zahradním architektem.

Použité dřeviny a vegetační prvky nepředstavují výrazné údržbové úkony. V prvních pěti letech je nutno klást důraz na povýsadbovou péči (kontrola stavu výsadeb, příp. kotvících prvků, zálivka, výchovné řezy, údržba výsadbových míst v bezplevelném stavu apod.).

Travnaté plochy budou zakládány pomocí osiv schopných odolávat suchým podmínkám, aby nebylo nutné zavlažování. V návrhu je dbáno na efektivitu v ohledu na potřebu sečení travnatých ploch.

Stavba vstupního objektu je jednoduché sendvičové betonové konstrukce počítající se zateplením vodorovných i svislých konstrukcí. Prosklené konstrukce, které jsou poměrně malého rozsahu, mohou mít součinitel tepelného odporu velice nízký. Konstrukce budou splňovat parametry na pasivní dům. Pro vytápění objektu navrhujeme použití tepelných čerpadel plošného typu systému země-voda. Toto řešení je velice ekonomické v provozních nákladech, vhodné do sezónně uvažovaných objektů. Teplo bude distribuováno do rozvodů v podlaze. Dům bude větrán přirozeně okny. Pro minimalizaci tepelných zisků je navržena robustní střecha schopná akumulovat velké množství slunečního záření. Objekt v letních měsících nachlazuje podlaha použitím stejného rozvodu jako pro topnou vodu. Jeden systém tedy umožňuje chladit i topit.

Srážkové vody budou retenovány do nádrže s přepadem do vsakovacích vrtů. Voda v nádrži bude v létě používána pro zalévání zahrady, nebude používána pro vnitřní vodovod. Odpady vznikající provozem jsou umístěny v prostoru skladu.

Odborný odhad investičních nákladů

ODBORNÝ ODHAD CENY 1. ETAPY REALIZACE

	jednotka	počet jednotek	jednotková cena	cena celkem
nové stavební objekty				
Budova návštěvnického centra				
Obestavěný prostor	m3	2743	6 000 Kč	16 458 000 Kč
Vybavení (bez vlastních expozic)	soubor	1	490 000 Kč	490 000 Kč
Objekt – kamenné loukoťové kolo	soubor	1	100 000 Kč	100 000 Kč
Pamětní desky se jmény	soubor	1	500 000 Kč	500 000 Kč
terénní a vegetační úpravy				
Terénní úpravy	m3	576	100 Kč	57 600 Kč
Výsadba stromů v prostoru parkoviště	ks	30	5 000 Kč	150 000 Kč
Aleje okolo vstupního objektu	ks	62	8 000 Kč	496 000 Kč
Výsadba stromu v atriu	ks	1	10 000 Kč	10 000 Kč
Travnaté plochy	m2	10000	75 Kč	750 000 Kč
Výsadba stromů v okolí hřbitova	ks	22	7 000 Kč	154 000 Kč
Výsadba stromů v prostoru tábora				
1. Alej na hranici tábora	ks	102	7 000 Kč	714 000 Kč
2. Linie stromů na hranici lesa	ks	21	8 000 Kč	168 000 Kč
3. Smuteční vrba	ks	1	10 000 Kč	10 000 Kč
4. Dřezovec	ks	2	10 000 Kč	20 000 Kč
5. Dub v těžišti tábora	ks	1	25 000 Kč	25 000 Kč
infrastruktura				
Parkoviště – asfaltová plocha	m2	2260	320 Kč	723 200 Kč
Parkoviště – štěrkový trávník	m2	500	400 Kč	200 000 Kč
Parkové cesty okolo vstupního objektu	m2	1080	1 500 Kč	1 620 000 Kč
Parkové cesty okolo vstupního objektu - mobiliář	ks	14	5 000 Kč	70 000 Kč
Cesta podél lesa	m2	780	1 000 Kč	780 000 Kč
Cesta podél lesa - mobiliář	ks	4	5 000 Kč	20 000 Kč
Cesty v prostoru tábora	m2	420	500 Kč	210 000 Kč
Cesty v prostoru tábora - mobiliář	ks	4	5 000 Kč	20 000 Kč
Cesta okolo hlavní brány	m2	60	1 500 Kč	90 000 Kč
Cesta u amfiteátru a hřbitova	m2	135	1 500 Kč	202 500 Kč
Přípojky	m	100	2 000 Kč	200 000 Kč
Vlajkový stožár	ks	1	50 000 Kč	50 000 Kč
hřbitov obětí tábora				
Zvýraznění hranice pohřebiště - kříže	ks	120	1 000 Kč	120 000 Kč
Mobiliář	ks	2	5 000 Kč	10 000 Kč
připomenutí tzv. cikánského tábora				
Hlavní brána	soubor	1		875 000 Kč
Kamenný sokl stromu v těžišti tábora	soubor			600 000 Kč

Infopanely	ks	12	5 000 Kč	60 000 Kč
areál vepřína				
Sloup z pilířů původního oplocení	soubor		50 000 Kč	50 000 Kč
Cena celkem				26 003 300 Kč
DPH				21 %
Cena včetně DPH				31 463 993 Kč

ODBORNÝ ODHAD CENY DALŠÍ ETAPY REALIZACE

	jednotka	počet jednotek	jednotková cena	cena celkem
terénní a vegetační úpravy				
Zalesnění v okolí tábora	soubor	1		1 000 000 Kč
Kultivace břehů rybníka	soubor	1		5 000 Kč
Úprava povrchu v místech pův. objektů tábora				
1. Štěrková plocha	m2	400	250 Kč	100 000 Kč
2. Plocha s vegetací	m2	1560	300 Kč	468 000 Kč
hřbitov obětí tábora				
Úprava amfiteátru	soubor	1	0 Kč	100 000 Kč
připomenutí tzv. cikánského tábora				
Zpevnění hran výkopu	m2	450	1 500 Kč	675 000 Kč
Úprava a ochrana archeologických nálezů	soubor			100 000 Kč
připomenutí lomu				
Terénní schody	soubor	1	30 000 Kč	30 000 Kč
Vyhledka	soubor	1	60 000 Kč	60 000 Kč
Cena celkem				2 538 000 Kč
DPH				21 %
Cena včetně DPH				3 070 980 Kč

Odpovědi na otázky poroty

- **Jak bude území vypadat po realizaci 1. etapy – po otevření památníku? Jak bude návrh vypadat po 10 a po 20 letech?**

Podoba památníku se sice v čase bude proměňovat, jde ale o změny pozitivní a vítáme je. Problematika romského holokaustu je v české společnosti dlouhodobě marginalizována - i proto jsme se rozhodli náš návrh památníku založit zejména na výsadbě solitérních stromů, tvoření alejí a zalesňování.

V době těsně po otevření památníku budou krajinářské zásahy působit čistě a upraveně. Zasazené stromy, které v sobě nesou nadčasovou symboliku, budou sice zpočátku vyžadovat soustředěnou péči, postupně ale budou sílit a o to významněji zdůrazňovat neopomenutelnou historii místa.

Jasně vymezení hranice tábora a pohřebiště bude časem zesilovat, naopak otisk vepřína, naznačený jemnou profilací v zemi a vysetím jiného druhu trav, bude postupně mizet. Uvědomujeme si, že je dobré nezapomínat na barbarské zakrytí koncentračního tábora vepřínem. Přesto si myslíme, že by tendence zastiňovat romskou paměť neměla pokračovat i do budoucna. Postupné rozostření jednotlivých historických etap ve prospěch Památníku Lety vnímáme jako metaforu akceptování romské paměti jako plnohodnotné součásti české historie. Do budoucna bude záležet pouze na vedení Památníku, jestli chce vepřín připomínat i nadále a pokračovat s udržováním různých druhů trav, nebo jestli nechá vyznačení vepřína zarůst úplně.

Stavby samotné jsou vyrobeny z odolných materiálů, které za patřičné údržby dobře odolávají času. Věříme, že strohá forma architektury jednotlivých staveb bude působit nadčasově i v nadcházejících desetiletích.

V horizontu několika desítek až set let je pro nás myšlenkově významné zejména zdůraznění hranice tábora dřevinami a vysazením solitérních stromů, které díky své dlouhověkosti budou připomínat památník ještě v době, kdy většina architektonických prvků zanikne.

- **Jaká je vaše představa o spolupráci s týmem, který bude tvořit expozice památníku? Do jaké míry bude podle Vás možné návrh na základě této spolupráce pozměnit?**

Se spoluprací s týmem Památníku Lety počítáme v několika úrovních. Jednu z nich nastiňujeme již v odpovědi na předchozí otázku - míra efemérnosti a údržbovosti některých krajinářských zásahů na základě významu jednotlivých částí památníku se bude odvíjet od názoru zadavatelů památníku.

Nejvýznamnější formu spolupráce očekáváme při práci s romskými symboly a reáliemi. Výběr umělců, kteří budou spolupracovat na výzdobě vstupního objektu, návrh využití hlavní brány jako kaple, její zasvěcení, práce se symboly v jednotlivých objektech, práce s romskou pamětí ad. považujeme za klíčové příležitosti jak spolupracovat s týmem Památníku Lety.

Uvědomujeme si, že návrh expozice a její kurátorství je samotným vysoce specializovaným oborem, pro který je možnost vstupu do prostoru nespornou výhodou. Prostor expozic, tak jak je nastiňujeme, chápeme jako určité schéma. Jsme připraveni požadavky na úpravy zohlednit. Úpravy by však neměly jít proti smyslu návrhu.

Prostor expozice by měl zůstat harmonický vůči zbytku objektu a zachovat architektonické principy návrhu, jako je určitá zemitost, materialita, uzavřenost a tvarová lapidárnost.

- **V kterých částech vámi předloženého řešení území, by měla být prezentována jednotlivá témata památníku obsažená v podkladech zadání soutěže?**

Členění expozice nastiňujeme na půdorysu stavby. Témata, tak jak byla formulovaná v zadání, jsou členěna do jednotlivých sekcí. Charakter exponátů a skutečnost, že jde o předměty drobného měřítka, vedly k umístění předmětů do interiéru vstupního objektu. Myslíme si, že tyto artefakty a fotografie nejvíce vyniknou v přítmí interiéru. V expozici bychom také rádi upozornili na celkové množství vězněných lidí v táboře a další statistiky, které by divákovi názorně vylíčily hrůzu tábora v Letech.

Návštěvník je s těmito informacemi, dobovými fotografiemi a dalšími artefakty, které dokládají hrůzné osudy vězňů, konfrontován hned v úvodu svojí návštěvy památníku. Jsou ale současně ohraničeny pevnou zdí vstupního objektu. Po jejich shlédnutí tak návštěvník vstupuje do tábora poučen. Venkovní prostor je ponechán již bez dalších artefaktů, informačních panelů atp. Vzniká tak místo pro utřídění myšlenek, zklidnění, meditaci a akceptování skutečnosti.

- **Jak si představujete spolupráci s pozůstalými? Kde vidíte největší prostor pro spolupráci s nimi? Které konkrétní prvky, architektonické detaily byste už nyní rádi s pozůstalými konzultovali?**

V úvodu projektování bychom uvítali obecný rozhovor s pozůstalými, při kterém bychom rádi získali konkrétnější informace a vzpomínky, které by nám následně pomohly realizovat památník jako důstojné místo paměti.

Za nejvýznamnější styčný bod, který bychom konzultovali již nyní, považujeme proměnu objektu hlavní brány na kapli.

Významná část návrhu počítá s výsadbou stromů, některé z nich jsou vybírány nejenom z estetického hlediska, ale zejména pro svoji symboliku. Zde je další prostor k diskusi.

V neposlední řadě bychom rádi získali představu o způsobu, jakým by probíhaly pietní akce v památníku. Na základě těchto konzultací by bylo případně možné lépe pracovat s prostorem současného amfiteátru, s konkrétním využitím jednotlivých místností ve vstupním objektu a s dalšími detaily.

- **Jaká je, s ohledem na Vámi předložený návrh, Vaše představa o průběhu každoročních pietních aktů v území?**

Pietním místem a uctěním památky, které se tradičně koná 13. května, je prostor hřbitova se stávajícím památníkem. Vzhledem k vysoké symbolice zasazených stromů v prostoru tábora a důrazu na nadčasové propojení s přírodou předpokládáme, že i ostatní pietní akce by probíhaly zejména v exteriéru.

Za klíčovou považujeme i hlavní bránu. Její transformace na kapli umožňuje slavit zde náboženské svátky, může sloužit jako poutní místo nebo jako místo duchovního klidu.

V prostoru vstupního objektu může probíhat neformálnější část programu, případně kulturní nebo vzdělávací program. Vstupní objekt je však dimenzován tak, aby např. za nepříznivého počasí umožnil pořádání jakýchkoliv akcí pro větší počet lidí. Kromě sociálního, technického a dalšího zázemí jsou zde i prostory určené k meditaci, které by případně byly schopny sloužit pro potřeby vyjádření piety.

Dalším oživením areálu by bylo vytváření různých uměleckých intervencí, které by areál krátkodobě obohatily.